

Марк МИРОНЕНКО

Національна академія державного управління
при Президентіві України**МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ
В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Систематизуються теоретичні, методологічні проблеми державної підтримки сільськогосподарської підприємливості та ініціативи в умовах економічної нестабільності.

Ключові слова: державне регулювання, економіка агропромислового комплексу, підприємливості, стимулювання, фінансові послуги, кредитування.

Марк Мироненко. Механизм государственной поддержки предпринимательской инициативы в сельском хозяйстве

Систематизируются теоретические, методологические проблемы государственной поддержки сельскохозяйственной предпринимчивости и инициативы в условиях экономической нестабильности.

Ключевые слова: государственное регулирование, экономика агропромышленного комплекса, предпринимчивость, стимулирование, финансовые услуги, кредитование.

Mark Myronenko. The mechanism of state support of enterprise initiative in agriculture

The theoretical, methodological problems of state support of agricultural entrepreneurship and initiative in economic instability are systematized.

Key words: government regulation, agricultural economics, entrepreneurship, stimulation, financial services, crediting.

У структурі агробізнесу України особливе місце займає механізм державної підтримки господарської підприємливості та ініціативи. Проте його використання на практиці поки що не супроводжується підвищенням конкурентоспроможності переробних і торгових підприємств. Це пояснюється відсутністю загальноприйнятої методології стимулювання і примусу економічних суб'єктів діяти згідно з цивілізаційними правилами гри на ринку продовольчих товарів.

Уперше наукове осмислення перебігу процесів державної підтримки зробили Д. М. Кейнс, А. Хансен, П. Самуельсон, С. Фішер, М. І. Туган-Барановський та інші вчені. Цій проблемі присвятили свої праці вітчизняні вчені В. Г. Андрійчук, С. І. Дем'яненко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук та ін. Вагомість отриманих ними наукових і практичних результатів не піддається сумніву, проте деякі проблеми стосовно державної підтримки сільськогосподарського виробництва залишаються відкритими, а саме це питання: подальшого розвитку державної підтримки сільського господарства як системи, на яку впливають природно-кліматичні умови; підтримка підприємливості в сільському господарюванні; розподіл бюджетних коштів між областями; пошук альтернативного варіанта механізму

державної підтримки; удосконалення напрямів впливу державної підтримки сільського господарства на економіку загалом.

Метою статті є вивчення механізму державної підтримки підприємливості та ініціативи в сільському господарстві заради подолання негативних тенденцій та забезпечення сталого розвитку.

З метою забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур, що господарюють в аграрній сфері, держава може використовувати стимулюючий та примусовий інструментарій, який активізує підприємливості та ініціативу. При цьому координаційна функція державної підтримки реалізується в межах відповідної методології, яка базується на мінімізації сукупних витрат сільськогосподарських товаровиробників, а також на заміщенні трансакційних витрат селянських (фермерських) господарств і сільськогосподарських організацій. Механізм державної підтримки господарської підприємливості та ініціативи формують такі інструменти, як бюджетне фінансування програм і проектів розвитку агропромислового комплексу (АПК); цінова підтримка виробничого підприємництва; пільгове кредитування та страхування ризиків підприємницької діяльності; уведення лізингових процедур та пільгове оподаткування господарств і переробних підприємств (рисунок).

Слід відзначити, що в сукупності наведених інструментів бюджетному фінансуванню відводиться інтегруюча роль не тільки в освоєнні основних галузей сільського господарства, але й у наданні фінансових послуг для суб'єктів трансформаційного підприємництва. Завдяки цьому в підприємств з'являються стимули до поглибленої трансформації, тому що частину їх сукупних витрат покривають кошти з державного бюджету.

Механізм державної підтримки господарської підприємливості та ініціативи

Державна підтримка може бути пов'язана з фінансуванням будівництва виробничих комплексів і об'єктів з переробки аграрної сировини, отже, відтворює відповідний економічний ефект. У цьому плані інституційні настанови держави доповнюються угодами (погодженнями) конкретних міністерств і відомств з підприємницькими структурами, господарюючими в реальному секторі економіки. З одного боку, такий підхід характеризує державну підтримку виробничого підприємництва в сільському господарстві, що реалізується у векторі збільшення державних витрат. З іншого – фіксує мінімізацію сукупних витрат господарств і переробних підприємств, що обумовлені необхідністю зростання обсягів виробництва аграрної сировини та її промислової переробки. Отже, об'єктом інвестиційних вкладень, передусім, є сфера підприємницької діяльності в низькорентабельних галузях, до яких, наприклад, належить тваринництво.

У зазначеному напрямі базовим завданням державної підтримки підприємництва в аграрній сфері стає визначення лімітів бюджетного фінансування для будівництва і реконструкції тваринницьких об'єктів на рівні регіонів. Ураховуючи, що виробниче підприємство в тваринництві відчуває найбільшу потребу в технічних і людських ресурсах, використання інструменту бюджетного фінансування в цій сфері слід розглядати як з позиції модернізації її матеріально-технічної бази, так і з позиції професійної підготовки підприємців. Оскільки більша частина з них є не підготовленою до ефективної роботи в умовах недосконалої конкуренції, тому формування знань з підприємницького менеджменту стає додатковою умовою розвитку господарської ініціативи. За допомогою використання інституціональних угод, які дозволяють компенсувати частину витрат держави на підготовку й перепідготовку управлінських кадрів, досягається реальний економічний ефект громадського, державного й господарського партнерства. Водночас підготовка, підбір і розстановка продуктивних сил у структурі підприємства в аграрній сфері впливає на зменшення трансакційних витрат господарств різної спеціалізації. У міру їх пропорційного розподілу, управлінська ніша в системі агробізнесу заповнюється «ефективними» менеджерами, здатними вміло вести розширене відтворення.

Динамічне виконання означеного завдання може бути здійснене тільки в умовах, коли додаткова потреба у кваліфікованих кадрах, обумовлена необхідністю ведення розширеного відтворення, задовольняється своєчасно і в повному обсязі. У даному аспекті держава компенсує лише частину господарських витрат, оскільки ініціаторами інституційних угод є господарства та підприємства, які мають такі цілі:

- залучення ініціативних спеціалістів у сферу управління агробізнесом;
- підвищення кваліфікації підприємців та менеджерів, які прагнуть працювати на інноваційній основі;

– забезпечення сільськогосподарської зайнятості в галузях рослинництва, тваринництва та птахівництва.

Зазначені витрати доповнюються витратами держави, що зумовлені економічною доцільністю фінансування прикладної науки, яка впливає на структуру підприємництва в сільському господарстві. У цьому плані бюджетні витрати є ефективними, якщо вони прискорюють впровадження інновацій та сучасних технологій виробництва перш за все в низькорентабельних галузях.

Отже, реалізація механізму державної підтримки підприємництва в аграрній сфері з позиції оцінювання результатів від використання інструментів бюджетного фінансування вимагає:

- визначення лімітів цільового фінансування для будівництва об'єктів переробки аграрної сировини на рівні регіонів;
- розподілу грошових ресурсів на умовах співфінансування модернізації матеріально-технічної бази суб'єктів виробничого підприємництва;
- виділення бюджетних субсидій на підготовку й перепідготовку ініціативних фахівців у сфері управління агробізнесом;
- забезпечення фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень, упровадження яких сприяє мінімізації сукупних витрат сільськогосподарських товаровиробників.

На нашу думку, наведені критерії оцінки розподілу і споживання бюджетних коштів досягають найбільшого економічного ефекту, якщо процедури фінансування підприємницьких структур здійснюються відкрито. За допомогою розміщення схем розподілу коштів державного бюджету на офіційному веб-сайті Міністерства аграрної політики України органи виконавчої влади передають свої контролюючі повноваження суб'єктам, що господарюють в аграрній сфері. Це означає, що реалізація механізму бюджетного фінансування потрапляє під опосередкований контроль з боку сільськогосподарських товаровиробників. Активізація їх участі в даному процесі посилюється, коли структури державного управління розміщують на сайтах мережі Інтернет інформацію про обсяги, терміни та гарантії виділення коштів, а також про порядок використання бюджетних ресурсів під час формування цін на продукцію аграрного походження.

Подібна практика, типова для високорозвинених країн, повинна знайти застосування й в Україні. Її економіко-інституційну основу формують громадські, державні й господарські угоди, що регламентують порядок здійснення операцій купівлі-продажу товарів на організованих ринках аграрної сировини і продовольства. При цьому держава може бути ініціатором юридичного оформлення аналізованих угод і погашати частину витрат сільськогосподарських товаровиробників у ситуації підвищення цін на продукцію рослинництва, тваринництва та птахівництва.

Використання названого інструменту формує сприятливі економічні умови для абсолютної більшості суб'єктів підприємництва в сільському господарстві. Досягнення збалансованого розвитку господарств та переробних підприємств забезпечується в умовах, коли вони згідно зі специфікою своєї підприємницької діяльності одержують доступ до сезонних і довгострокових кредитів. У даному аспекті слід вказати на те, що традиційна схема комерційного кредитування в Україні орієнтована на прибутковість підприємств, які функціонують у галузях з відносно високою оборотністю капіталу. У зв'язку з цим процентні ставки кредитування не створюють для сільськогосподарських товаровиробників адекватних стартових умов для організації їх підприємницької діяльності в галузях рослинництва, тваринництва та птахівництва.

У таких умовах порядок кредитування суб'єктів виробничого і трансформаційного підприємництва, які відчувають нестачу в оборотних ресурсах, викликає зростання їх транзакційних витрат. Це вказує на необхідність внесення коректив у банківське діловодство й передбачає розробку додаткових інструкцій, які б забезпечили виконання зобов'язань Національного Банку України щодо створення сприятливих умов кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Відповідальність комерційних банків визначається своєчасним наданням позичкових коштів селянським (фермерським) господарствам та сільськогосподарським організаціям на умовах їх середньострокової компенсації.

Зазначимо також, що транзакційні витрати, які характеризують державну підтримку підприємництва в аспекті кредитування, не мають перспективи мінімізації. Це пояснюється зростанням потреб у позичковому капіталі, який є одним із визначальних умов ритмічного функціонування різних суб'єктів підприємництва в сільському господарстві. Однак його концентрація і розподіл залежать від розвитку матеріально-технічної бази господарств та наявності в них можливостей для проведення лізингових операцій.

Актуальність використання аграрного лізингу як форми забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними ресурсами пояснюється тим, що він є єдиним джерелом довгострокового кредитування сільськогосподарських і переробних підприємств.

Відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 р. № 723/97 «фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу» [5]. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується одержати у власність майно у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов і передати його в користування лізингодержувачу на визначений строк не менше ніж

один рік за встановлену плату (лізингові платежі). У цьому сенсі участь держави у формуванні національної системи аграрного лізингу реалізується через підписаний у Києві 28 лютого 2009 р. Меморандум про співробітництво між Асоціацією «Українське об'єднання лізингодавців» і Держфінпослуг. Головною метою документа є створення сприятливої регуляторної бази лізингових послуг та формування уніфікованої статистики лізингового ринку в Україні. Завдяки Меморандуму сьогоднішня співпраця професійного об'єднання з Держфінпослуг набиратиме нових форм. Так, документом передбачено:

1. Проведення спільних публічних заходів протягом року та щорічної конференції.

2. Узагальнення кращої світової практики та її поширення в Україні.

3. Удосконалення нормативної бази задля визначення статусу, повноважень та посилення захисту учасників лізингового ринку.

Застосування інструментів пільгового кредитування сільгосптоваровиробників та фінансового забезпечення лізингових процедур на практиці сприяє зменшенню виробничих і трансформаційних витрат різних підприємницьких структур. Їх кредитно-лізингова підтримка з боку держави дозволяє інтенсифікувати відтворювальний процес, прискорює доставку аграрної сировини і продовольства споживачам і знижує рівень підприємницьких ризиків суб'єктів приватної і колективно-пайової форм власності.

У контексті аналізу теорії транзакційних витрат доцільно вказати на те, що найбільш ефективним інструментом, що сприяє мінімізації підприємницьких ризиків в аграрній сфері, є державні закупівельні й товарні інтервенції. Вони здійснюються через уповноважені компанії на основі надання суб'єктам підприємництва гарантій збуту їх продуктів і являють собою конкретну форму економіко-правового захисту підприємств від непередбачуваності ринку і форс-мажорних обставин. Одним зі способів реалізації розглянутого інструменту є розподіл і споживання ресурсів так званого Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, кошти якого формують суспільство і держава для надання сільгосптоваровиробникам допомоги в період їх становлення на поворотній та безповоротній основі відповідно до закону. Це передбачено Законом України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV (розділ III «Державна підтримка фермерських господарств»). Крім того, фермерським господарствам передбачена допомога за рахунок державного і місцевих бюджетів [4]. Товарна інтервенція проводиться шляхом продажу сільськогосподарської продукції під час зростання цін на організованому аграрному ринку понад можливий максимальний рівень, що здійснюється з метою досягнення рівноваги, у тому числі шляхом продажу товарних деривативів. Це передбачено Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV [3].

Інтервенційні операції широко практикуються в США, Канаді, державах Європейського Співтовариства та ряді інших країн. Зрозуміло, використання цього інструменту поширюється не на всі продукти аграрного походження, а, як правило, тільки на ті продукти, які виробляються в масовому масштабі. Так, в Аргентині, Бразилії, США, Канаді та Мексиці до них належать, насамперед, зернові культури, у Голландії та Німеччині – м'ясо-молочна продукція.

У економістів поки що не склалося єдиної думки про необхідність використання інтервенційних операцій для страхування підприємницьких ризиків в аграрній сфері. У цьому плані окремі економісти вважають за можливе використовувати в Україні механізм інтервенційних операцій з метою регулювання кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції. Інші пропонують розвивати в країні систему інтервенційних центрів та інфраструктуру стабілізаційного механізму, що дозволяє проводити інтервенційні операції для певної групи продовольчих товарів [1].

Однак, на нашу думку, активізація господарської підприємливості, яка пов'язана з ризиковою діяльністю підприємців, виходить за межі проведення державних закупівельних і товарних інтервенцій. Розширене відтворення в сільському господарстві викликає появу виробничо-трейдерських структур, що інтегрують процеси виробництва і збуту аграрної сировини і продовольства. За умови їх формування держава спрямовує зусилля на стимулювання міжсуб'єктної взаємодії у виробничій, трансформаційній та трансакційній сферах. На основі реєстрації учасників ринку і ведення єдиного реєстру підприємців ініціюється поширення загальноцивілізаційних форм ринкового обміну. До них належать оптові ринки продовольства і товарні біржі, що опосередковують скорочення трансакційних витрат сільгосптоваровиробників.

У країнах з розвиненою ринковою економікою товарні біржі являють собою ланки, що поєднують виробництво і збут продуктів аграрного походження. При цьому інститути біржової торгівлі забезпечують інтеграційний ефект за рахунок запровадження обов'язкових правил для її учасників. Такими правилами є: укладання угод тільки через публічний, відкритий аукціон у певному місці і в певний час; обов'язкова реєстрація угод купівлі-продажу товарної продукції і доступ до інформації про них для всіх учасників обмінних процедур. У такому форматі процедури біржової торгівлі аграрною сировиною і продовольством сприяють не обмеженню пропозиції сільгосптоваровиробників, а її збільшенню в напрямі задоволення зростаючих потреб покупців. Крім того, операції, що розглядаються, є ефективним інструментом страхування ризиків селянських (фермерських) господарств і сільськогосподарських організацій. На відміну від переробних і торговельних підприємств зазначені господарства є залежними від несприятливих погодних чинників, які вказують на ризикову діяльність суб'єктів виробничого

підприємництва. Засухи, повені, вітрова ерозія ґрунту і хвороби тварин відтворюють антистимулюючий ефект при вкладенні капіталу в галузі рослинництва, тваринництва та птахівництва. Незважаючи на те що технічний прогрес супроводжується виведенням посухостійких сортів рослинницьких культур і селекцією тварин, адаптованих до місцевого клімату, навіть у країнах з високою аграрною культурою, що застосовують високоінтенсивні технології, наслідки підприємницької діяльності в сільському господарстві залишаються непередбачуваними.

Через сезонність аграрного виробництва результати підприємницької праці, особливо в рослинництві, з'являються лише після закінчення річного періоду і залежать від своєчасності і якості проведення низки технологічних операцій. Для забезпечення ритмічності зазначених процедур потрібні значні ресурси, які б покривалися сільгоспвиробниками за рахунок залучення коштів із страхових бюджетних і небюджетних фондів.

Як умова формування сприятливого середовища для підприємництва в сільському господарстві інститут страхування являє собою інструмент, що забезпечує послаблення негативного впливу на нього форс-мажорних обставин. В умовах ринку він є одним з ефективних способів обмеження факторів ризику. Інститут страхування сприяє розширенню можливостей довгострокового бізнес-планування різних підприємницьких структур. З огляду на це, а також з урахуванням специфіки і невизначеності підприємницької діяльності в сільському господарстві даний інститут сприяє підвищенню підприємливості суб'єктів приватної і колективно-пайової форм власності.

Мінімізація ризиків і стимулювання ділової активності господарств також реалізується через їх пільгове оподаткування, яке в умовах ринку базується на застосуванні касового методу обліку підприємницьких доходів. З його допомогою державі вдається примушувати фермерів-підприємців дотримуватися правил «гри» з мінімальними для них трансакційними витратами. У порівнянні з правилами, які встановлюють податкові зобов'язання господарств перед державним бюджетом в Україні, оподаткування суб'єктів виробничого підприємництва в аграрній сфері в країнах Західної Європи та Північної Америки здійснюється на основі примусу сільгосптоваровиробників шукати шляхи зниження їх трансакційних витрат. Касовий метод оподаткування дозволяє не вести детального обліку витрат за матеріально-речовими чинниками виробництва і спрощує бухгалтерський облік, приносячи підприємцям певну економію на скороченні витрат, пов'язаних з утриманням управлінського персоналу.

Такий порядок оподаткування стимулює ділову активність підприємців і дозволяє їм використовувати зекономлені грошові ресурси для активізації взаємодії з партнерами в агробізнесі. За допомогою встановлення контрактних відносин із суб'єктами сільськогосподарського

машинобудування, комбікормової промисловості та будівельної індустрії господарства різної спеціалізації інтенсифікують процес відтворення аграрної сировини і продовольства. У той самий час вони відчувають потребу в застосуванні з боку суспільства і держави інструментів інформанта (забезпечення виконання та захисту укладених угод).

До важливих складових належить антимонопольне законодавство, яке покликане забезпечувати мінімізацію витрат суб'єктів виробничого підприємництва в сільському господарстві. У даному аспекті ринкова трансформація вказує на необхідність обмеження монопольних можливостей підприємств, які забезпечують сільське господарство засобами виробництва. Без проведення антимонопольних процедур у сфері засобів виробництва для сільського господарства витрати сільгоспвиробників, пов'язані з їх споживанням у рослинництві, тваринництві та птахівництві, не мають перспективи скорочення. В аграрному секторі формується середовище, у якому господарства функціонують в умовах обмежених матеріальних ресурсів і наявності низькоефективного виробничого потенціалу. Через відсутність цивілізованого партнерства між суб'єктами виробничого підприємництва в сільському господарстві та підприємствами промислової індустрії ціни на техніку і переробне обладнання зростають у 1,5 – 2 рази швидше, ніж на продовольчі товари. У результаті знижується платоспроможність господарств щодо придбання ними технічних засобів і порушується ритмічність роботи машинно-тракторних парків. Унаслідок цього в даний час рівень забезпеченості господарств України зернозбиральними і кормозбиральними комбайнами не перевищує 50 % від необхідного. У ситуації монопольного становища підприємств сільськогосподарського машинобудування та зниження платоспроможних можливостей суб'єктів виробничого підприємництва в аграрній сфері продовжує розвиватися тенденція старіння автотранспортних агрегатів та переробного обладнання.

Наслідки невикористаних можливостей загальноцивілізаційного обміну між сільським господарством та індустрією виражаються у збільшенні збитків аграрної сфери від експлуатації промислових засобів виробництва. Підприємства, що виробляють для сільського господарства відповідні засоби виробництва, встановлюють ціни на свою продукцію відповідно до витрат промислових галузей. Вони не враховують зростання витрат виробництва в аграрній сфері, викликаного фактичним споживанням засобів виробництва.

У цьому сенсі використання інституційних настанов держави в підприємницькому середовищі створює дійсно необхідний координаційний ефект. За рахунок антимонопольного регулювання та правового регламентування торговельних операцій на ринку засобів виробництва суспільство і держава сприяють підвищенню

конкурентоспроможності малих, середніх і великих господарств. З позиції координації торговельних операцій на ринку засобів виробництва інструменти примусу щодо дотримання підприємствами промисловості встановлених правил виконують стимулюючу функцію. Їх ефективне застосування в інфраструктурі промислової індустрії обмежує негативні наслідки недосконалої конкуренції і запобігає формуванню нерівності ринкових позицій дрібних і середніх господарств. Досягнення цих результатів обумовлюється проведенням антимонопольних заходів, які забороняють будь-які види дискримінаційної практики торгівлі, пригнічують господарську ініціативу підприємців-початківців. Щоб уникнути встановлення диктату монопольних формувань, законодавство повинно передбачати обмеження їх діяльності в усьому ланцюжку виробництва, переробки, збуту і споживання продовольчих товарів.

В аспекті стимулювання оперативної доставки продуктів аграрної сфери споживачам суспільство і держава можуть підвищувати ефективність товарообміну шляхом встановлення якісних характеристик на продукцію сільського господарства. Вимірювання її якості впорядковує процес виробництва, переробки і реалізації аграрної сировини і продовольства за допомогою стандартизації і сертифікації продуктів рослинництва, тваринництва та птахівництва. Для підприємців-початківців ці операції є досить витратними, тому їх певна частина може покриватися за рахунок коштів державного бюджету.

Таким чином, взаємодоповнення інструментів стимулювання господарської ініціативи і прийомів примусу економічних агентів до слідування встановленим правилам розкриває суть державного механізму в системі агробізнесу. Їх адаптація один до одного прискорюється на основі інформаційного та юридичного обслуговування сільськогосподарських, переробних і торговельних підприємств установами трансакційного сектору.

У результаті інформаційне і юридичне обслуговування підприємництва в сільському господарстві дозволяє економічним агентам приймати ефективні управлінські рішення за межами їх орієнтації відповідно до кон'юнктури ринку [2]. Це пояснюється існуванням проблеми обмеженого доступу до ринкової інформації з боку підприємницьких структур, які розпочинають свій бізнес. У той самий час великі формування, які мають власну комп'ютерну мережу, у порівнянні з підприємцями-початківцями отримують прибуток за рахунок економії на комунікаційних витратах. У зв'язку з цим суспільство і держава повинні забезпечувати пропорційну доступність інформації для різних суб'єктів підприємництва в аграрній сфері.

Через створення та розвиток системи інформаційно-консультаційних служб необхідно підвищити ефективність взаємодії органів державної влади, установ освіти і науки, а також підприємств банківської сфери із суб'єктами підприємництва в сільському господарстві. За їх допомогою

підприємці повинні знайомитися зі змістом настанов суспільства і держави, отримувати відомості про позитивний досвід господарювання на землі й нагромаджувати методичний матеріал для ведення розширеного відтворення.

Такий підхід пояснюється тим, що в даний час в Україні інформаційно-консультаційні служби формуються, як правило, на базі органів управління сільським господарством. Основним джерелом їх фінансового забезпечення є бюджетні кошти, які в поєднанні з ресурсами сільгосптоваровиробників дозволяють адаптувати підприємницький корпус до умов недосконалої конкуренції.

Це означає, що підприємницькі структури можуть відшкодувати свої витрати за рахунок:

- отримання об'єктивної і актуальної інформації з різних аспектів підприємництва;

- використання інформації про сучасні юридичні знання й досягнення науково-технічного прогресу;

- споживання консультаційних та юридичних послуг, пов'язаних з організацією та веденням агробізнесу.

Механізм державної підтримки господарської підприємливості та ініціативи дозволяє забезпечити ефективну розстановку продуктивних сил у структурі підприємництва в аграрній сфері, що дозволить успішно вести розширене відтворення. Тому такі інструменти державного регулювання, як бюджетне фінансування програм і проектів розвитку АПК, цінова підтримка виробничого підприємництва, пільгове кредитування та страхування ризиків підприємницької діяльності, здійснення лізингових процедур та пільгове оподаткування господарств мають вирішальне значення в подальшому розвитку сільського господарства.

Список використаних джерел

1. **Дем'яненко М. Я.** Проблеми фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектора АПК / М. Я. Дем'яненко // Пробл. фін. підтримки малих і середніх підприємств на селі. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – С. 6 – 11.

2. **Про державну підтримку сільського господарства України** : Закон України від 24 черв. 2004 р. № 1877-IV. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1877-15.

3. **Про фінансовий лізинг** : Закон України від 16 груд. 1997 р. № 723/97. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=723%2F97-%E2%F0.

4. **Про фермерське господарство** : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15.

5. **Нелеп В. М.** Планування на аграрному підприємстві : підручник. – 2-ге вид., перероб. та доп. / В. М. Нелеп. – К. : КНЕУ, 2004. – 495 с.

Надійшла до редколегії 14.04.11